

УНАПРЕЂИВАЊЕ НАСТАВЕ ПРАВОПИСА – УВЕК АКТУЕЛНА
ТЕМА У НАСТАВИ МАТЕРЊЕГ ЈЕЗИКА

[Вељко Брборић, *Правопис и школа*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд, 2011, 155 стр.]

Милка В. Николић¹

Универзитет у Крагујевцу, Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

Збирка изабраних радова *Правопис и школа* (2011) Вељка Брборића надовезује се на монографију *Правопис српског језика у наставној пракси* (2004),² чиме се употпуњује допринос овог аутора истраживању историје српског правописа у XIX и XX веку, а посебно допринос унапређивању наставе правописа. Вељко Брборић је познат по дугогодишњем залагању да се различитим активностима, покренутим у Друштву за српски језик и књижевност Србије, наставници подстакну и усмере да континуирано изграђују професионалне компетенције. У склопу настојања да се стручно усавршавање наставника унапређује имплементацијом филолошких дисциплина у наставну праксу – настао је тротомни зборник изабраних предавања са *Републичког зимског семинара за наставнике и професоре српског језика и књижевности*, који су приредили Босиљка Милић и Вељко Брборић (зборник *Прилози језичком и књижевном образовању*, 2009, 2010).³

Како објашњава аутор, ваћина радова укључених у збирку *Правопис и школа* објављени су током последњих петнаестак година у различитим публикацијама (научним часописима и тематским зборницима), а баве се теоријским и методичким основама српског правописа и његове примене у настави. Књига је привукла пажњу научне и стручне јавности великим бројем актуелних питања која се разматрају на богатом емпиријском материјалу.⁴

Како показују Брборићева истраживања, правописно знање ученика основних и средњих школа, као и студената наставничких факултета, није на

¹ milanik75@gmail.com

² Вељко Брборић, *Правопис српског језика у наставној пракси*, Филолошки факултет, Београд, 2004, 450 стр.

³ *Прилози језичком и књижевном образовању*, књ. 1–3, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд: *Зборник 1*, приредила Босиљка Милић, 2009, 232 стр.; *Зборник 2*, приредили Босиљка Милић и Вељко Брборић, 2010, 302 стр.; *Зборник 3*, приредили Босиљка Милић и Вељко Брборић, 2010, 350 стр.

⁴ Књига *Правопис и школа* Вељка Брборића представљена је 24. маја 2012. године у Римској дворани Библиотеке града Београда. О књизи су говорили Радоје Симић, Милорад Дешић и Александар Милановић.

задовољавајућем нивоу. У том смислу, међу најважније задатке у савременој методици наставе српског језика спадају (1) испитивање чинилаца који доводе до слабих постигнућа ученика и студената, као и (2) проналажење ефикасних и функционалних начина да се настава правописа побољша. То су заједничке преокупације свих радова у публикацији *Правопис и школа*, које је чине актуелном не само у настави, него и на ширем друштвеном плану.

Петнаест радова сврстаних у ову збирку могу се разврстати у три групе. Једну целину чине текстови посвећени теоријским основама и развојним етапама српског правописа, као и доприносу поједних филолога на том плану: „Српски правопис у двадесетом веку“ (стр. 9–20); „Све забране и победа Вукове графиције у XIX веку“ (стр. 21–37); „О Скерлићевој анкети у Српском књижевном гласнику“ (стр. 39–45); „О правописном раду Милана Петровића“ (стр. 46–52); „О правопису у Босни и Херцеговини на прелазу из XIX у XX век“ (стр. 53–57); О правописном раду Милорада Дешића“ (стр. 58–65). У другој групи налазе се радови у којима се износе резултати истраживања правописног знања ученика, као и истраживања ставова и начина рада наставника у области правописа: „Анкета о правопису у школи“ (стр. 66–69); „Пет правописних питања наставницима“ (стр. 70–74); „Писање скраћеница код ученика основних и средњих школа“ (стр. 75–89); „Ортографске, синтаксичке и морфолошко-ортоепске грешке у употреби глаголских облика“ (стр. 90–95); „Наставна пракса и правопис српског језика“ (стр. 96–106); „Правописне вежбе у настави“ (стр. 107–116); „Настава правописа у образовном систему Србије“ (стр. 123–131). У посебну, трећу, групу издвојићемо два рада која се баве ужим (посебним) питањима правописа: „Статус писма у нашим правописима и уставима“ (стр. 117–122) и „Место лексике у правописним речницима“ (стр. 132–140). Осим „Уводне напомене“ (стр. 7), у којој се укратко износи теоријско-методолошки концепт изабраних радова, публикација *Правопис и школа* садржи и списак цитиране литературе (стр. 141–150), биографију аутора (стр. 151–152) и библиографске податке о изабраним радовима (стр. 153–154).

Уводни рад осветљава питања развојних фаза српског правописа у посткодификацијском (поствуковском) периоду српске ортографије, који почиње 1868. године, када је укинута забрана реформаторског рада В. Карацића, и траје до краја XX века. Издвајају се четири потпериода: (1) консолидовање правописне норме (1868–1923); (2) рад А. Белића на правопису (1923–1960); (3) правописна делатност Матице српске (1960–1993); (4) нова фаза у развоју српске ортографије (после 1993. године). Већи део посткодификацијског периода (од 1923. године), иако се темељи на Вуковим правописним начелима, обележен је новим приручницима који су доносили извесне правописне новине: Белићев *Правопис српскохрватског књижевног језика* (1923), *Правопис српскохрватскога књижевног језика* Матице српске и Матице хрватске (1960) и *Правопис српскога језика* Матице српске (1993). Аутор говори о „правописној еволуцији“ у XX веку, која се одвијала на вуковским основама, без великих преокрета, а у правцу „разраде постојећег стања и трагања за бољим решењима“ (стр. 19–20). Како закључује Брборић након спроведене анализе развојних фаза српског правописа у поствуковском периоду, нови ортографски приручници „надишли су правописну

норму“ обухватајући у одређеној мери и „граматичку и речничку културну норму“, а то „приручник чини употребљивијим и информативнијим“ (стр. 20).

У групи радова посвећених дијакхронијском аспекту српског поравописа издвајају се три рада која доносе изворне текстове везане за поједине етапе у историји српске ортографије. Тако ће се на једном месту наћи сви званични документи којима је забрањивана Вукова графика, а то је седам административних текстова (законских аката) насталих у периоду од 1832. до 1868. године (стр. 21–37). За проучаваоце српског књижевног језика значајан је и рад у коме се разматрају резултати анкете у *Српском књижевном гласнику* Ј. Скерлића (крајем 1913. и почетком 1914. године), намењене испитивању ставова о наречју на коме би се базирао књижевни језик. За разлику од Вуковог опредељења за јужно наречје, Скерлић се определио за источно наречје и позвао истакнуте интелектуалце свог времена да искажу мишљење о том питању. Разматрајући резултате анкете из перспективе развоја стандардног језика Срба и Хрвата у периоду после Првог светског рата, а посебно узимајући у обзир државнополитичке околности у којима су се ове нације нашле крајем XX века, Брборић закључује да упркос уздржаном тону учесника анкете, одговори „су показали одређене натрпељивости и нагостили разлике које су касније резултирале и дубљим поделама“ (стр. 44). У овом контексту, за разматрање актуелних питања о стандардном језику у Босни и Херцеговини, користан је документ „*Revizija pravopisa srpsko-hrvatskog*“ из 1912. године, потписан од стране заменика земаљског поглавара у Сарајеву (стр. 54–57).

Као што је претходно указано, у другој групи радова у књизи *Правопис и школа* износе се резултати истраживања правописног знања ученика, као и истраживања ставова и начина рада наставника у области правописа. Кључни закључци до којих доводе анализе одговора наставника у вези са наставом правописа јесу: (1) већина наставника сматра да правопис није заступљен са довољним бројем часова у основној и средњој школи; (2) већина наставника користе правописе који су званично одобрени од стране Министарства просвете (*Правопис српскога језика* Матице српске и *Правопис српског језика* Милорада Дешића), али има наставника који користе и правописне приручнике који нису званично добрени за школску употребу; (3) наставници су подељени у погледу питања о прилагођености правописних приручника ученицима; (4) слабости које наставници запажају у актуелном стању правописа и наставе правописа веома су разноврсне, али најчешће се односе на постојање дублетних решења, честе измене правописа, неприлагођеност приручника ученицима, недовољан број часова правописа (стр. 67–69). Посебан проблем је то што сами наставници показују слабо познавање ортографске норме (стр. 71–74).

За наставу правописа на свим нивоима школовања посебно је значајна интерпретација резултата добијених у истраживањима постигнућа ученика основних и средњих школа и студената наставничких факултета у појединим областима правописа. Значајан је податак да ученици основних школа имају већи проценат тачних одговора (61,3%) од средњошколаца (58,3%). То значи да се правописно знање наших ученика завршава са основном школом, што потврђује и чињеница да се проценат тачних одговора код студената (67,8%) не разликује много од основаца (стр. 97–98). У основној школи ниво знања повећава се са

узрасом, док код средњошколаца то није случај – правопис најбоља познају ученици трећег а најслабије ученици другог разреда средње школе (стр. 100).

Из ових истраживања произашле су препоруке за превазилажење постојећег стања (стр. 101–106): (1) неопходно је да ученици основне школе већ од петог разреда поседују и користе правописни приручник (школско издање); (2) требало би да у средњој школи настава правописа буде заступљена са по четири часа годишње у сваком разреду; један час био би посвећен понављању правописног градива, други провери знања, а наставни рад на преостала два часа био би организован тако да се побољша знање из оних области правописа у којима су ученици показали најслабије знање; (3) потребно је да наставни планови и програми у делу који се односи на правопис буду конкретизовани за сваки образовни ниво; (4) уџбенике треба ускладити са ортографском нормом; (5) неопходно је да наставници свих наставних предмета познају промене правописне норме од 1997. године; (6) за студенте филолошких и учитељских факултета треба увести посебан предмет на коме би се правопис изучавао целовито и систематски.

За стручњаке који се баве правописном нормом важна је чињеница да су истраживања ученичких и судентских постигнућа показала да постојање правописних дублета слаби норму (стр. 100). „Ваљало би учинити све да се правопис ослободи дублета и да превлада уобичајеније решење“ (стр. 100).

За наставнике је посебно важан рад посвећен правописним вежбама, у коме се објашњава по чему се савремена настава правописа разликује од традиционалне: „Наставу правописа није могуће преносити предавањем, већ изношењем правила с мноштвом примера и активним учешћем ученика, без обзира на то да ли се ради о основној или средњој школи“ (стр. 109). Брборић издваја различите типове правописних вежби, као што су, на пример, диктат, исправљање грешака путем преписивања реченица и стављања одговарајућих интерпункцијских знака, стављање одговарајућих интерпункцијских знака у већ написане реченице, подвлачење исправно написаних речи, заокруживање слова испред тачно написаних речи. „Свака правописна вежба мора бити уредно коментарисана с посебним освртом на фреквентне грешке“ (стр. 115).

На крају, осврнимо се на радове у књизи *Правопис и школа* који се баве ужим (посебним) питањима правописа. У једном се разматра статус писма у правописима и уставима на југословенском простору после Првог светског рата, а то у данашњим државнополитичким условима овај рад чини веома актуелним. Други рад бави се садржином и концепцијом српских правописних речника, указује се на оно што би требало усавршити у постојећим правописним речницима у погледу избора и начина навођења речи, чиме се даје допринос разматрању једног значајног питања српске стандардологије.

Да закључимо. – „Писменост је поражена“, да употребимо речи Вељка Брборића изнете у једном од радова књизи *Правопис и школа*, а такво стање испољава се у многим областима употребе стандардног језика – ученички и студентски радови, медији, званична друштвена и државна кореспонденција. Зато је драгоцен сваки вид научно и стручно утемељене делатности на унапређивању наставе правописа и културе изражавања. У том смислу, збирка изабраних радова *Правопис и школа* Вељка Брборића, надовезујући се на његова истраживања развојних фаза правописне норме, као и истраживања актуелног

стања правописа у наставној пракси – може допринети да се незадовољавајући ниво писмености превазиђе. Аутор указује на чиниоце који доводе до слабих постигнућа ученика у области правописа и предочава функционалне начине да се писменост побољша.

Ова ће публикација помоћи методичарима у теоријском промишљању проблема наставе правописа, а учитељима и наставницима у изграђивању писмености ученика. Осим тога, стручњаци који се баве ортографском нормом добили су значајне податке које могу укључити у даља усавршавања српског правописа, правописног приручника и правописног речника.